

„KUR TAS KELELIS PILKAS

...keliauk po Lietuvą, pažink ir Tują, suremontuota. Dabartinė mūrinė jos žmonės, dainas, legendas, žiburijuojant Raudondvario bažnyčia istorinė, turi ir jokių negandų nepalaužiamą humorą, neobaroko ir neoklasicizmo bruožų. Ji ir būsi toks laimingas, koks buvau aš tuo metu. stačiakampio plano, bazilikinė, dvibokštė.

Savo galva atsakau: būsi!

Juozas Baltušis. Su kuo valgyta druska. II d. - V. 1976. - P.272 - 273

Ne vieną žmogų žavf kelionės. Juk tai ir pažintys su kitais kraštais, žmonėmis, pročiiais. Keliones renkames pagal pinigine: vieni renkasi šiltų kraštų kurortus, kiti - nori pasižvalgyti arčiau, ir ne vien dėl lėšų. Bet visus vienija vienas noras KELIAUTI. Pasibaigus mokslo metams į keliones išsiruošia ir pedagogai su savo auklėtiniais. Siūlome keletą kelionių aprašymų. Kelionių aprašymuose stengsimės pateikti pagrindinę literatūrą, kuri padės geriau pasiruošti ekskursijai, pasigilinti į keliautojui svarbesnes vietas. Tikimės, kad tai padės besiruošiantiems keliauti. Tad, į kelionę...

VIENUOLIKTOJI KELIONĖ

PETRAS JUKNEVIČIUS

PANEMUNĖS PILYS IR VENTĖS RAGAS

Per aukštumas ir žemumas,
Per kalnus, per girias
Sraunus banguoja Nemunas
Į gintam marias

Vacys Reimeris

Kelionė palei Nemuną - viena populiariausių. Tūkstančiai turistų vyksta ir maršrutu panemuniais link Kuršių marių. Atkarpą nuo Kauno iki Ventės rago geriausia lankyti išsiruošus dviejų dienų kelionei, bet trumpinant maršrutą, ilgomis vasaros dienomis, galima suspėti ir per vieną dieną. Turistams iš rytų ir pietų Lietuvos kelionę siūloma pradėti nuo Kauno pilies, trumpai prisimenant garbingą šio miesto praeitį.

Kauno pilis

Petro Juknevičiaus nuotr. 1

Susiruošusiems į šią kelionę Panevėžio krašto ir šiaurės Lietuvos rajonų žmonėms, geriausiai kelionę pradėti nuo Raudondvario, o skubant pamatyti panemunių įžymybes per vieną dieną, patogiausia lankymą pradėti nuo Seredžiaus. Todėl iki šios vietovės čia siūlomi du variantai. Iki Kėdainių kelionės aprašymas sutampa su ekskursija „Po vidurio Lietuvą“.

I. **Kelionės variantas.** Link Raudondvario nuo Kėdainių judame kairiuoju Nevėžio krantu. Pakelyje Labūnava. Kaimas įsikūręs Nevėžio kairiajame krante prie Barupės žiočių. Labūnavos žemę XIV amžiuje dažnai puldinėdavo kryžiuočiai. Vietovę mini H. Vartbergė. XVIII a. Labūnavos dvarui priklausė 7 palivarkai. Pokario metais Labūnava tapo kolūkio pagrindine gyvenvieta. Pasakutiniaisiais kolūkinės santvarkos metais Labūnava buvo pavyzdinė gyvenvietė.

Išvažiavus iš Labūnavos, kairėje kelio pusėje matyti mečetę primenantis Labūnavos dvaro bokštas.

Kiek pavaziavus - linijinio plano miestelis Babtai. Tai sena vietovė. XIV a. kraštą puldinėję kryžiuočiai čia rado bajoro tėvoniją. Vėliau minimas karališkasis kaimas. XVI a. per Babtus ėjo Trakų - Kauno - Upytės kelias, jungęs vaivadijos centrą Trakus su šiaurinėmis sritimis. Nevėžiu ir jo pakrantėmis vyko intensyvi prekyba. XVII a. Babtams suteiktos miesto teisės. XIX a. ir XX a. pirmojoje pusėje miestelis buvo valsčiaus centras. Pokario metais Babtuose įsikūrė Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institutas. .

Nuo Babtų iki Raudondvario kelias vingiuoja vaizdinga Nevėžio pakrante. Ne atsitiktinai juokaujama, kad Nevėžis - vienintelė upė Lietuvoje tekanti į kalną: važiuojant link jo žiočių, krantai vis aukštėja... Tai ypač matyti atkarpoje tarp Babtų ir Raudondvario. Čia (kurtas Nevėžio botaninis draustinis).

Pravažiuojame Stabaunycias. Pasakojama, kad kažkada čia buvęs uostas ir vietovardis kilo nuo žodžio „stabdyti“. Prie Nevėžio intako Liedos upelio - Užliedžiai. Ši Veterinarijos akademijos mokomoji gyvenvietė tapusi priemiestine Kauno vietove. XVIII a. pabaigoje minimas Užliedžių dvaras. Tiesa, dabar Užliedžiai labiau žinomi dėl Kauno nusikalstamo pasaulio autoriteto H. Daktaro vilos...

Pro medžius jau pradeda matytis Raudondvario bažnyčios bokštai. Raudondvario atsiradimas siejamas su kryžiuočių ekspansija į Žemaitiją. Jie čia 1392 m. pasistatė pilį: vienų šaltinių teigimu ją Pavadinę Kionigsburgu, kitų - Rotenburgu. Iš pastarojo ir kildinamas vietovės pavadinimas - „raudonas dvaras“. Pijis stovėjusi Nemuno ir Nevėžio santakoje. Pilis savo reikšmės neteko po Žalgirio mūšio. Nuo tada čia buvo didžiojo kunigaikščio dvaras. 1549 m. karalius Žygimantas Augustas dvarą padovanojo savo mylimai žmonai Barborai Radvilaitei. Vėliau dvaras atiteko Kauno pakamariui V. Dziavaltovskiui. Nevėžio terasoje jis 1615 m. pasistatė naujus raudonų plytų rūmus. Nors rūmai vadinti pilimi, netgi turi jos bruožų, bet gynybinės funkcijos jie neatliko. Rūmai ne kartą rekonstruoti, pertvarkyti. Kiekvienas savininkas stengėsi juos pertvarkyti savaip. 1652 m. Raudondvarį įsigijo J. Radvila, po dešimties metų iš jo dvarą nusipirko Vorioviskiai. XVIII a. antrojoje pusėje Raudondvaris perėjo Zabelių nuosavybėn. Nuo XIX a. pradžios iki pat Pirmojo pasaulinio karo dvaras priklausė grafams Tiškevičiams. Rūmai apdegė per 1831 m. sukilimą. 1832 - 1840 m. grafas Benediktas Tiškevičius juos atstatė ir kiek rekonstravo. Neogotikos bruožų jie įgavo po 1855 m. rekonstrukcijos, kurios darbams vadovavo L. C. Anikinis (1787 - 1861). Rūmai nukentėjo per abu pasaulinius karus. Atstatyti 1967 - 1975 m. pagal architektų S. Čerškutės ir V. Jurkšto projektą. Rūmuose yra kompozitoriaus Juozo Naujalio (1869 - 1934) memorialinis muziejus.

Beje, Pirmojo pasaulinio karo metais dvare buvo vokiečių kariuomenės štabas, kuriame tarnavo rašytojas Arnoldas Cveigas (1887 - 1968). Vėliau parašęs istorinį romaną „Mindaugas H“, jis aprašo ir Raudondvarį (Cveigas A. Mindaugas H. - V. - 1955. - P.25 - 27,32-33).

Iš dvaro pastatų be rūmų dar likę: 1865 - 1860 m. pagal Prūsijos architekto Jokūbo Volerio projektą statytas U raidės formos žirgynas, dvi ofisinės, oranžerija, ledainė. Likęs senas parkas.

1785 m. pastatyta medinė koplyčia; 1795 m. ji tapo Vilkijs parapijos folija. Grafas Benediktas Tiškevičius 1851 m. skyrė bažnyčiai 33 ha žemės ir įsipareigojo kunigui kasmet mokėti po 600 rb. 1852 m. įkurta parapija. Pagal italų architekto Lauryno

Cezario Anikinio projektą 1852 - 1856 m. pastatyta mūrinė bažnyčia, 1861 m. - klebonija.

Bažnyčia 1915 m. sugriauta. Griuvėsiai pradėti valyti 1927 m. Pagal inž. Vaclovo Michnevičiaus projektą, atstatyta 1930 - 1938 m. 1944 m. pataikė 2 bombos. 1957 m. Raudondvario bažnyčia istorinė, turi neobaroko ir neoklasicizmo bruožų. Ji stačiakampio plano, bazilikinė, dvibokštė. Vidus 3 navų, atskirtų pilioriais. Yra Aleksandro Sledzinskio piešti Kryžiaus kelio stočių paveikslai.

Raudondvario pils

Petro Juknevičiaus nuotr.

Raudondvarį atsisveikinam su Nevėžiu. Tiesa lėtas Nevėžis ne iš karto įsilieja į sraunesnį Nemuną: kurį laiką jis dar teką lygiagrečiai.

Toliau tęsiant kelionę palei Nemuną, pravažiuojame Vilkiją. Pasak legendos, seniau prasižengę žmonės buvo keliami gyventi iš priešingo Nemuno kranto į miškais apaugusią vietą, kur būdavę daug vilkų, „čia tikra vilkija“, - jie sakydavę. Taip prigijęs vardas.

Vietovė istorijos šaltiniuose minima nuo 1426 m. Pagal Lietuvos Metrikos aktus Žemaitijoje buvo 4 didžiojo kunigaikščio dvarai; Vilkijs, Skirsnemunės, Veliuonos ir Josvainių. Vilkijs dvare dažnai apsistodavo Didysis kunigaikštis Vytautas. Kryžiuočių archyve Karaliaučiuje rasti 2 Vytauto laišakai rašyti Ordino magistrui iš Vilkijs dvaro (Makarevičius A. Vilkijs ir jos apylinkių praeities paminklai // Kraštotyra. - T. 10. - V. - 1988. - P.52 - 60). Miestelyje prie Nemuno 1450 m. buvo muitinė. Nuo 1486 m. minimas Vilkijs valsčius, - nuo 1512 m. - miestas. XVI a. pradžioje pastatyta medinė bažnyčia. Vilkijs 1529-1567 m. minima neprivilegijuotų LDK miestų sąrašė. 1606 m. įsteigta parapiinė mokykla, kuri nukentėjo per XVII-XVIII amžių karus. 1792-1795 m Vilkijs, turėjo miesto teises. XIX a. viduryje vyko turgūs ir 4 prekybos centrai, veikė paštos stotis, prielauka, buvo 2 sinagogos. Nuo XIX a. pradžios iki 1950 m. Vilkijs buvo valsčiaus centras. Tarpukaryje veikė medžio apdirbimo įmonė, kailių dirbtuvė, vandens matavimo stotis, paštas, mokykla. Vilkijs įsikūrusi Nemuno terasoje, dešiniajame Nemuno krante, vaizdinguose šlaituose Senoji istorinė miesto dalis esanti apatinėje terasoje - urbanistikos vertybė.

Šv. Jurgio bažnyčia, pastatyta 1908 m. Vilkijs klebono valdos minimos 1525 m. 1542 m. bažnyčiai dovanota 50 valakų žemės Pikčiūnų, Dobelių ir Lebedžių k., 2 sklypai miestelyje ir kasmetinė 80 auksinų duoklė. 1606 m. įsteigta parapiinė mokykla. Ne kartą degė, ne kartą atstatyta. 1751 m. pastatyta nauja. 1892 m. bažnyčia sudegė. 1901 - 1908 m. pastatyta dabartinė plytų mūro bažnyčia. Negotikinė, lotyniško kryžiaus plano, su daugiasiene apside, dvibokštė. Vidus 3 navų. Vilkijs vikaru 1862 - 1864 m. buvo tautosakos rinkėjas kunigas Antanas Juška. Mieste yra Brolių A. ir J. Juškų etninės kultūros muziejus.

Netoli Vilkijs yra Ringovės kaimas, garsus ne tik savo piliakalniu, bet dar ir istoriniu įvykiu - 1863 m. vieno iš sukilimo vadovų Antano Mackevičiaus suėmimo vieta.

Toliau - Seredžius.

II. **Kelionės variantas,** kai norima suspėti per vieną dieną pasiekti Ventės ragą. Šiuo atveju Kėdainiuose persikeliame į dešinįjį Nevėžio krantą, Prieš Josvainius - Krekenavos agrofimos cechais.

Josvainiai - miestelis prie Šušvės. Centrinė dalis radialinio plano. XIV a. buvo pils, valsčius. Josvainiai buvo smarkiai niokjami kryžiuočių. 1486 m. jau minimas miestelis. Ik 1569 m. buvo didžiųjų kunigaikščių dvaras 1590 m. pastatyta bažnyčia. 1699 m. gavo Magdeburgo teises. Labai nukentėjo per XVI a. vidurio - XVIII a. pradžios karus. Nuo XIX a. veikė parapiinė mokykla, vėliau - valdinė 1831 m. užėmė sukilėliai. XIX a. 2 pusėje - 1950 m. valsčiaus centras. Josvainiuose gyvena per 1000 gyventojų.

Toliau keliaujame po Cinkiškius, perkirti Vilniaus - Klaipėdos autostrada, sukame link Čekiškės. Tai miestelis įsikūręs kairiajam* Dubysos krante, kur Berštupio upelis įteka kairįjį Dubysos intaką Lašišką. Miestelis savaimingai susiklėsčiusio radialinio plano.

XVI a. 1 pusėje buvo įsteigtas Piktakiemių dvaras, vėliau jo vietoje - Čekiškė. XVII s atsiranda bažnyčia, minima ir mokykla. Buv karčema. 1763 m. kilo gaisras: nukentėję bažnyčia, sudegė klebonija, 2 karčemos gyvenamasis namas. 1765 m. Čekiškė vadinama miestu. Labiau ji išaugo p Napoleonmečio. 1863 m. kovo 29 d. pri miestelio kovėsi B. Kolyškos sukilėlių būrys: 1926 m. pastatyta mūrinė pradžios mokykla. Tarpukaryje buvo valsčiaus centras. Maž nukentėjo per Antrąjį pasaulinį karą (Lietuvė TSR urbanistikos paminklai. - TA. - V. - 1981. R29-45.). Pokario metais apylinkėse stipri rezistencinis judėjimas. 1944 m. partizan puolė miestelį, sušaudė tarybų valdžk aktyvistus. Kitą kartą vakarėlio dalyvit šokdino nuogus ir išpėrė. Čia sudėta dainei J. teis pavasarėlis, gegutė užkukuos, ateis miško Petras, sėdynę išstarkuos". Po karo tai kolūkio centrine gyvenvieta. Miestelyje gyvena apie 600 žmonių.

Važiuojant pro Čekiškę, tenka k< kilometrai žyrykelio, bet kelias gerok sutrumpėja. Dubysa skiria Kauno ir Jurbari rajonus. Dešiniajame jos krante - Seredžii Miestelio pavadinimas bandomas sieti Palemono legenda. Pasitraukęs iš Romo* ilgai keliavęs jūromis, kunigaikščio Palemo būrys, pasiekė Nemuną ir kėlėsi juo aukšt> Radę gražią kalvą, romėnai iš džiaugsr šaukė: „Še radom, šaradom!". Taip vėliai pavadinata vietovė. Istorikai romantil Seredžiaus piliakalnį pavadin Palemo kalnu. Piliakalnis datuojamas I tūkstantme< viduriu - XV a. pabaiga. 1293 - 1363 stovėjo Pieštėvės pils. Ne kartą pul sudeginta, ji buvo atstatyta po Žalgirio mūš (Lietuvos piliakalniai. Atlasas. - T. 1. - V. - 20 - P.232 - 233.). Beje, XV a. pradūioje Dubyt ir Nemuno santakoje galėjo stovėti ir Vokie ordino Dubysos pils. Vieta tebevadina Zomkeliu.

Nuo Palemono kalno atsiveria panorama su Nemuno vingiais, čia pravartu nors kel sakiniai prisiminti mūsų upių tėvą. Jo ilgi viso yra 937 km, Lietuvos teritorijoje teka, km. Likusioji dalis - 116 km - Lietuvos sk su Rusijos Kaliningrado sritimi. Nemunas apie 180 intakų.

Seredžiaus miestelis kūrėsi piliakal papėdėje. Kaip ir dauguma panemuni miestelių, jis susiformavo dviejose terasc žemutinėje ir aukštutinėje. Pirmąją bašn> Nemuno apatinėje terasoje 1634 m. pas Naugarduko vaivada Mikalojus Pacas. pačiais metais jis įsteigė parapiinę moky 1635 m. jis bažnyčiai dovanavo Staci kaimą, klebonui skyrė 200 auksinų me pašalpa, įpareigojo jį išlaikyti mokyto, rūpintis giedojimu. XVII a. bažn^ perstatyta. 1806 m. buvo sena supuv 1821 m. nugriauta, pastatyta laikina. N; buvo suresta 1828 m., bet 1829 m. potv sugriauta. Šį potvynį aprašė Vladislc Sirokomiė: „Prieš kokias keturias arpen savaites čia nuslinko į vandenį bažnyč klebonija. [...] Nemunas, • paplovė kak visas miestelio gabalas pliumpteli vandenį kartu su kalnu. Iš žmonių nit nenuskendo, tik senas, kiek įsigėręs ž} ir kunigo kalakutai, kurie buvo kūtėje. Ž išplaukė / viršų [...] iš gyvulėlių n^ nežuvo: nei karvės, nei jaučiai, nei kun

(Atkelta iš 5 psl.)

gaspadinė, nors ji ir stovėjo prie pat tos vietos kur kalnas trūko" (Sirokomlė V. Nemunas nuo versmių iki žiočių. -V.-1991. -P.41). Po to, kapinių rytiniame kampe buvo pastatyta medinė bažnytėlė, bet ji 1907 m. sudegė.

Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia aukštutinėje terasoje pastatyta 1913 m. Ji - mūrinė, neorenesansinė, stačiakampio plano, halinė, dvibokštė, su penkiasiene apside. Vidus 3 navų.

Turistų pamėgtas Seredžiaus piliakalnis. Petro Juknevičiaus nuotr.

Toliau nuo Seredžiaus lankytini objektai išsidėstę kas 10 km. Bet prieš tai dar galima apžiūrėti įspūdingą Belvederio dvarą. Dvaras priklausė Tiškevičiams, o XIX a. 4 - jo dešimtmečio pabaigoje Belvederio dvaro žemes iš grafo Stanislovo Tiškevičiaus nusipirko Šiaulių pavieto vaiviskis Kazimieras Burba, iš jo paveldėjo sūnus, Panevėžio bajorų maršalka Kietas Burba, kuris XIX a. viduryje čia įkūrė rezidenciją. Rūmai pastatyti pagal italų toskaniškų vilų pavyzdį 1830 - 1840 m. (architektas Pjetro de Rosis). Paskutiniai savininkai - Valevskiai. Tarpukariu dvare buvo įkurta žemesnioji žemės ūkio mokykla. 1927 m. aukštesnioji pienininkystės mokykla. Pokario metais, nuo 1961 m., buvo žemės ūkio technikumai. Dabar rūmai apieisti. Likęs svirnas, yra parkas.

Nuo panemunės į dvarą veda 60 m. aukščio laiptai su 365 pakopomis.

Belvederio dvaro rūmai. Petro Juknevičiaus nuotr.

Toliau keliaudami pasroviui palei Nemuną, pasiekiame istorine praeitimi dvelkiančią Veliuoną. Pavadinimą reikėtų sieti su deive Veliona. Piliakalnis datuojamas XIII - XV amžiais. Jame stovėjo Junigėdos pilis (po 1319 m. Veliunos), pastatyta 1291 m. balandy. Jau statybos metu ją bandė užimti kryžiuočiai. Po to ne kartą sudeginta ir vėl atstatoma. Paskutinį kartą 1367 m. ją sudegino gynėjai. Trečią kartą pilis atstatyta 1411 m. Spėjama, kad Ramybės kalne, kur anksčiau buvo papilys. Čia buvo palikta 400 karių įgula. (Lietuvos piliakalniai. Atlasas. -T. 1. -V.-2006. -P.236-239.).

Apie Gedimino kabo kalną pasakojama, kad caro valdymo metais kalne iš pietų pusės buvo atkastos durys. Bet urėdas niekam neleido eiti vidun. Sakė, kad gali užgriūti. Žmonės gi kalbėdavo, kad kalne miega Gedimino kariuomenė. Kai ateis laikas, ji kils ir eis kariauti. Ir visus nukariaus. Todėl urėdas ir neleido, bijodamas, kad kariuomenė neišeitų.

Kai kalne statė kryžių, atkasė daugybę grūdų. Vis pajudė, kaip angliukai. Žmonės nusprendė, kad tai aukuras. Vaidilutės tuos grūdus deginę.

Ne mažiau padavimų ir apie kitas Veliunos vietas. Bažnytkaalnyje buvo griuvėsiai. Išėdavo 2 panelės. „Mes iš to dvaro“, - sakydavo. Paklaustos kodėl neateina

dažnai, sakė negalinčios: „Jei kas mus pabučiuotų, mes atsiverstume“. Vienas vyras sutiko. Atėjo 12 valandą, bet pamatė atšliaužiančias dvi rupūžes su juodomis skarelėmis. Išsigando ir nepabučiavo. Tos graudžiai verkdamos, grįžo atgal (Žemės atmintis. Lietuvos liaudies padavimai. -V.-1999. -R181-183.).

Parapiją Veliuonoje 1421 m. įsteigė LDK Vytautas. 1579 m. minima parapiinė mokykla. Albrechtas Stanislovas Radvila 1636-1644 m. pastatė naują mūrinę bažnyčią. Renesansinė, turi gotikos bruožų, mūrinė, stačiakampio plano, halinė. Jos apsidė pusapskritė, zakristija dviaukštė, bokštas kvadratinis. Vidus 3 navų, skliautuotas, įrengti 7 altoriai.

1815 - 1831 m. Veliuonoje klebonavo Kiprijonas Nezabitauskis - Zabitis (1779 - 1837), poetas, vertėjas. Už 1831 m. sukilimo rėmimą perduotas karo lauko teismui. 1832 m. pabėgo iš Lietuvos. 1864 - 1870 m. parapijoje vikaravo Antanas Juška - Juškevičius. Jis čia surinko ir 1870 m. išspausdino knygą „Svotbinė rėdą veliuoniečių lietuvių“. Broliai Antanas (1819 - 1880) ir Jonas (1815-1886) mirė Kazanėje. Perlaidoti Veliuonoje. (Masteika R. Užtarnautos pagarbos vieta II Valtiečių laikraštis. - 1993 08 21.).

Veliunos dvare įsikūręs muziejus. Be piliakalnių dar galima įkopti į bažnyčios bokštą. Centre apžiūrėti Vytauto Didžiojo paminklą, bareljefą Gediminui.

Gedimino kabo kalnas. Petro Juknevičiaus nuotr.

Veliuonoje. Petro Juknevičiaus nuotr.

Paminklas Vytautui Didžiajam. Petro Juknevičiaus nuotr.

Vėl tik 10 km kelio ir pasiekiame Raudonę. Nedidelis Raudonės upelis, jau XIV a. paminėtas Vygando Marburgiečio kronikoje bei kryžiuočių kelių parašymuose, davė pavadinimą vietai. Yra nuomonė, kad čia stovėjo Antroji Bajerburgo pilis, bet tam patvirtinti trūksta rimtų argumentų. Iki XVI a. Raudonė buvo karališkasis dvaras. Žygimantas Augustas atidavė jį Krišpinui Kiršenšteinui, atsikėlusiam iš Prūsijos. Šis miško pirklys, vėliau tapęs Žemaitijos seniūnu, nusprendė čia pasistatyti prabangius rūmus.

Kiršenšteinui XVII a. pabaigos - XVIII a. pradžios panegirikoje apie jį prosenelį rašoma: „...kuris, tarnaudamas Žygimantui Augustui, iš Prūsų persikėlė į Didžiąją Lietuvos kunigaikštystę, ir pienus dierum 95 metų būdamas, iš santuokos su Lauderbachaite paliko vieną sūnų, dabartiniu Krišpinu Kiršenšteinu senelį. Tasai išmūrijo Kidulių rūmus (prie kurių ir palaidotas), Raudonės pilį, Svisločę“. (Lietuvos pilys. - V.-1971. -P.192.).

K. Kiršenšteinio idėją įgyvendino jo sūnus 1660 m. pastatęs rūmus. Pilis niekada nebuvo baigta. Jau K. Kiršenšteinio vaikaitis Jeronimas pradėjo pilį perstatinėti. Buvo nugriauta viena siena, uždara keturkampė pilis įgavo U raidės formą. XVIII a. Raudonė atiteko Olandams, o šie 1810 m. ją pardavė Platonui Zubovui. Šis vėl ėmėsi rekonstruoti pilį ir aplinką: keitė vidų, aplink iškasė tvenkinį, pastatė negotikinį malūną, pradžioje tarnavusį kaip oficina. Po R. Zubovo mirties pilis 30 metų stovėjo apieista. Ją atnaujino R. Zubovo dukterė Sofija ton Pirch. Po jos rekonstrukcijos pilis įgijo neogotikos bruožų. Jos dukterė Sofija ištekėjo už Vakselio ir kraičio gavo pilį. Šios dukterė, irgi Sofija, paveldėjusi dvarą, susirgo ir gydytojai patarė gydytis pietų kraštuose. Išvykusi į Madeiros salą, susipažino su portugalų de Faria e Castro ir už jo ištekėjo. Apsigyveno Raudonėje. Nežinia ar jis buvo didikas, kalbėjo, kad tik profesorius. Sėdėdavo daugiausia bibliotekoje. Kai atvyko į Lietuvą 1875 m., buvo labai šalta. Tik gražiomis vasaros dienomis jis išėdavo į parką pasivaikščioti apsisiautęs pledu. Žmonės vadino Kasteriu

Pirmojo pasaulinio karo metu Raudonėje vokiečiai buvo įrengę koncentracijos stovyklą, kurioje buvo uždaryta apie 300 venerinėmis ligomis sergančių moterų, maitinamų vien duona ir vandeniu.

Po Pirmojo pasaulinio karo Kasteriai prasiskolino, o dvaras buvo parduotas iš varžytinių. Pretendavo Lietuvos bankas ir malūnininkas Lizelis Gordonas. Pastarasis įvarė kainą iki 120 000 litų. Bankas atsisakė. Tik visuomenei protestuojant, bankas nupirko. Dvare norėta įrengti prezidento vasaros rezidenciją. Buvo įkurta mokykla. (Lietuvos pilys. - V.-1971. -R198).

Šiuo metu pilyje įsikūrusi Raudonės pagrindinė mokykla Didžiausias turistų noras yra pakilti į dvaro rūmų bokštą.

Dėl tokios besikeičiančios pilies paskirties apie ją pripinta įvairiausių legendų. Neva pilyje vaidenasi kryžiuočių, nukankintų baudžiauninkų, kalinių moterų dvasios. Naktį įsiklausius girdėti raudos ir riksmi. Daugybė legendų sklendo apie Raudonės dvaro parke augančius medžius. Raudonės dvaro parke auga sena pušis, kurios šakos tarpusavyje susivijusios ir nukarusios iki žemės. Žmonės pasakoja, kad ant šios pušies dvarininkai kardavo baudžiauninkus. Panašus padavimas sklendo ir apie parke augančią liepą, kurios šakose dar ir dabar yra įaugusi geležies juosta. Sakoma, kad dvarininkai prie jos rišdavo ir plakdavo baudžiauninkus. Dar parke auga senas ažuolas, po kuriuo, pasakojama, po medžioklės mėgdavęs numigti kunigaikštis Vytautas. Šis ažuolas turi du kamienus. Jie tarsi simbolizuoja giminės tęstinumą. Vienas kamienas - kunigaikščio Gedimino, kitas - jo sūnaus Kęstučio. Anot legendos, po Kęstučio nužudymo šalia šio ažuolo dieną naktį baltais drabužiais pasipuošusi raudojo Kęstučio dukra Balanda. Nuo to laiko ir pilis Raudone vadinama. Deja, ažuolas nudžiūvo, likę tik stuobriai. Netoli ažuolo yra kalnelis,

Raudonės pilis. Petro Juknevičiaus nuotr.

vadinamas Beždžionkalniu. Pasakojama kad kalnelyje palaidota Raudon dvarponio beždžionėlė, kurią pon auginęs ir labai mylėjęs.

1636 m. Raudonėje minima koplyč Manoma, kad ji sunyko XVIII a. pradžioje.

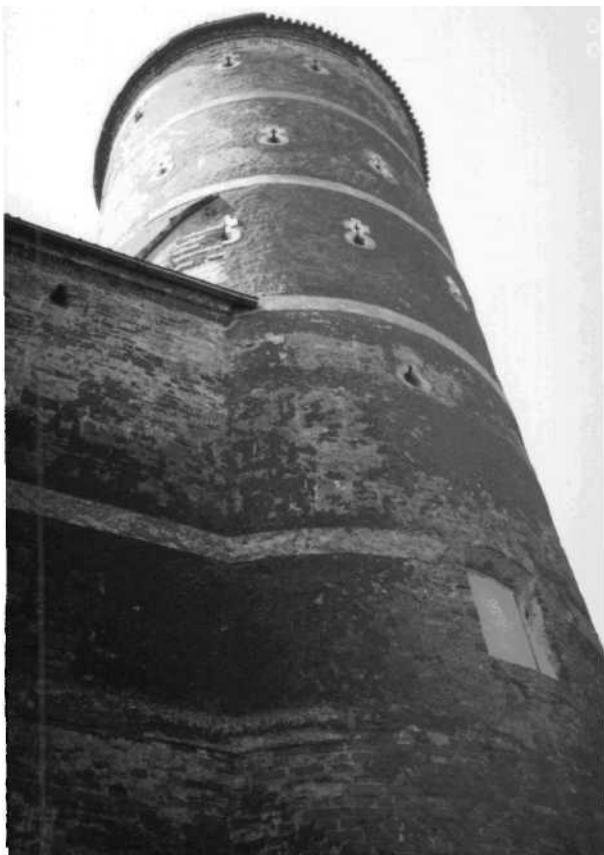
Švč. Jėzaus širdies bažnyčia pastatą 1932 m. Ji stačiakampio plano, žema, masyviu bokštu. Šventoriaus tvora medir statinių.

Toliau lankoma vėl už 10 km esai Panemunė. XIII - XIV amžiais čia stovė medinė pilis. Kryžiuočiai ją sugriovė. X a. šios žemės priklausė Bilevičių giminei. 1597 m. jų valdas nupirko iš Vengrij (valdant kraštą vengrų kilmės karali Steponui Batorui) atsikėlęs miško pirkis J. Eperješas. 1604 m. jis pradėjo stat reprezentacinius rūmus. 1610 m. iš keturių korpusų su uždaru kiemu pil kurios kampuose buvo 4 bokštai. Statyt vadovavo Vilniaus karališkasis architekt olandas Piotras Nonhardas. 1759 i Panemunę nusipirko bajorai Gelgaidai. I jų pertvarkymų pilis įgijo klasicizmo bruo: Pilies savininkas Jonas Gelgaid, dalyvavo 1831 m. sukilime, o jo bro Antanas buvo lenkų kartuoem generolas, paskirtas vyriausiuoju sukilė! kariuomenės vadu Lietuvoje. Su 16 Oi kariuomenę atžygiavęs iš Lenkijos, pompastiškai kėlėsi per Nemuną neti savo tėvonijos. Už pompastiką tei sumokėti: rusai per tą laiką įsitvirtir Vilniuje... Sukilimui pralaimėjus pilis ir - sas Gelgaidų turtas atiteko Rusijos izdi 1867 m. ją valdyti pradėjo dvarininki Puslovskis.

1925 m. griuvėsius ir sklypą iš varžytin įsigijo iš Amerikos atvykęs kun. A. Petratis Jis planavo įsteigti observatoriją. Bet vėla> plukdomas teleskopas, kunigas mirė. D* patalpų jis perleido vienuoliams saleziečiar Jie rūpinosi griuvėsiais. Parke aptikę c kalnelius vienuoliai pradėjo skelbti, kad i palaidoti Lietuvos kunigaikštis Vytenis ir žmona. Taip atsirado Vytenų pavadinimas.

Po to pilį perėmė kultūros įstaigo Gelgaudo pilis, kitaip dar vadinarr Panemunės pilimi ir Zomkumi (iš rusų kalbt „pilis“). Dabar pilis priklauso Vilniaus daili akademijai.

Pasakojama, kad pilies požemiuose bu> įkalinti nusikaltėliai ir nepaklusni baudžiauninkai. Jie garsiai vartodavę, tačic lauke nieko nebuvo girdėti, nes visos skylė buvo užritintos akmenimis. Pasak padavim naktimis prie pilies sienų slankio vaiduokliai, todėl, jei tenka vėlyvų metų e pro pilį, patartina ją gerokai plačiau apei Dar pasakojama, kad naktį aplink pili* sienas garsiai klykauja apuokai, požemiuose juokiasi numarin- baudžiauninkų kaukolės.

Panemunės pilies bokštas.

Petro Juknevičiaus nuotr.

O viename pasakojame tikinama, kad kartais naktimis abiejų pilies bokštų viršūnėse pasirodo po apylinkes besižvalgančių karių siluetai.

Labiausiai pilyje lankomas karceris, galima pakilti į bokštą. Turistinio sezono metu čia rengiamos studentų darbų parodos.

Ties Panemune galima baigti pilių lankymą ir pro atkurtą Šilinės smuklę, kurioje įsikūrusi Panemunių regioninio parko direkcija, pasukti link Raseinių.

Bet jei pasiryžta pasiekti Kuršių marios, kelias veda tolyn pro Skirsnemunę. Miestelį puošia 1903 m. statyta neogotikinė Šv. Jurgio bažnyčia. Bažnyčios bokštų viršutiniai tarpniai yra aštuoniasieniai su labai aukštomis akustinėmis angomis. Fasadinis frontonas turi laiptuotą profilį. Fasade matomi šeši pinkakliai ir trys poros aukštų kontraforų. Gotikiniai langai baltai nutinkuoti, o jų arkos nusmailintos. Šventoriaus vartai irgi plytiniai, su trimis smailiomis arkomis, trikampių frontonu ir pora bokštelių.

Istoriniai šaltiniai Skirsnemunę mini jau XIII a. Čia stovėjo lietuvių Bisenės pilis, kurią puldinėjo kryžiuočiai. 1313 m. kairiajame Nemuno krante, priešais Bisenę, jie pasistatė Christmemelio pilį. Manoma, kad iš to kilo ir miestelio pavadinimas. 1431 m. Švitrigaila pasirašė Skirsnemunės sutartį su ordinu. Nuo XV a. čia buvo didžiojo kunigaikščio dvaras. 1526 m. Skirsnemunėje jau vyko turgūs. 1792 m. buvo suteikta Magdeburgos teisės ir herbas. Tarpukariu priklausė Jurbarko valsčiui. Veikė pieninė, žemės ūkio mašinų dirbtuvė, elektrinė, pradžios mokykla.

Prieš Jurbarką dešinėje kelio pusėje rodyklė nukreipia į poeto, diplomato Jurgio Baltrušaičio (1873 - 1944) gimtinę. Poetas gimė Paatvardžio kaime (Plačiau žr.: *Daujotytė V, Šimuiynas A. Jurgio Baltrušaičio jaunystė II Kultūros barai. - 1971. - Nr. 9. ~ P. 67-69.*)

Pravažiuojame Jurbarką. Galima grįžti prie Palemono legendos. Jis turėjęs 3 sūnus: Kūną, Barką ir Sperą. Barkas įkūręs Jurbarką, Kūnas-Kauną ir t.t.

Miestas įsikūręs dešiniajame Nemuno krante prie Mituvos žiočių. Plentas jungia Jurbarką su Kaunu ir Klaipėda. Jurbarko istorija tai nuolatinių kovų su kryžiuočių ordinu istorija. 1259 metais kryžiuočiai ten, kur Imsrė įteka į Mituvą (ant Šv. Jurgio kalno) pastatė pilį, iš kurios nuolat puldinėdavo Žemaičius ir Lietuvą. Atsakydami į tai, lietuviai ant Bišpilio pastatė savo pilį. Iki pat XV amžiaus pradžios šiose vietose vyko aršios kovos su kryžiuočiais, pilys po kelis kartus buvo griauamos ir deginamos. 1336 metais kryžiuočiai atnaujino savo pilį ir pavadino ją Jurgenburgu. Iš to, tikriausiai, ir Jurbarko vardas kilęs. Gedimino valdymo metu pilis buvo sugriauta ir 1343 metais vėl atstatyta.

1403 metais kryžiuočių pilį sudegino Vytauto kariuomenė. Po Žalgirio mūšio pradėjo kurtis Jurbarko gyvenvietė. Melno taikos sutartimi (1422 m.) Jurbarkas priskirtas Lietuvai ir tapo pasienio punktu, svarbiu prekybos centru. Nuo XVI amžiaus Jurbarkas buvo tapęs karališkuoju dvaru, viena iš karalienės Bonos rezidencijų. Jau tuo metu Jurbarkė veikė muitinė. 1540 metais greta senosios gyvenvietės įsikūrė nauja, kurioje 1561 metais buvo 82 namai. 1570 metais Jurbarkas gavo prekybos privilegiją, o 1611 metais Magdeburgo teises, kas paskatino miesto augimą. 1641 metais Jurbarkė jau buvo 264 sklypai, veikė 74 smuklės. XVII amžiaus vidurio karuose Jurbarkas keletą kartų sudegė, bet dėl savo patogios padėties vėl greitai atsistatė. 1737 metais Jurbarko miesto teises atnaujino Augustas III. Po trečiojo Lietuvos padalijimo (1795 m.) Jurbarkas teko Platonui Zubovui, o 1846 metais caras Jurbarką paskyrė kunigaikščiui Vasilčikovui. 1819 metais Jurbarkė vėl įsteigta muitinė. Nuo XIX amžiaus pabaigos iki 1950 metų Jurbarkas - valsčiaus centras, vėliau rajono centras. 1906 metais didelė miesto dalis sudegė, o 1940 metais nudegė pietinė miesto dalis. Jurbarkas augo gana sparčiai. 1569 metais buvo apie 6000 gyventojų, 1897 metais - 7391 gyventojas, 1923 metais - 4409 gyventojai, 1970 metais - 6600 gyventojų ir 1976 metais - 10 500 gyventojų. Šiandien miestas - Jurbarko rajono centras.

Ištiesinus kelią šone lieka Smalininkai. Miestelis įsikūrė apie XV a. pabaigą. XVIII a. pabaigoje - XIX a. čia buvo muitinė, uostas. 1810 m. įsteigta pirmoji prie Nemuno vandens matavimo stotis. 1845 m. pastatyta liuteronų bažnyčia. XIX a. 2-je pusėje veikė stiklo fabrikas, pašto ir telegrafo stotys. Iki 1950 m. buvo valsčiaus centras. Katalikų bažnyčia pradėjo veikti 1935 m. 1923 m. įsteigta muitinė - vyko prekyba tarp Lietuvos ir Vokietijos. Veikė eilė įmonių.

Prie miesto, Smalininkų kaime, 1954 m. įsteigtas žemės ūkio technikumai.

Nuo Smalininkų, kitoje Nemuno pusėje - Rusijos Kaliningrado sritis. O kelias veda buvusią Vokietijos teritoriją. Čia pravartu prisiminti Klaipėdos krašto problemas.

Nuo *Viešvilės* upelio, dešiniojo Nemuno intako (L 31 km), pavadinimą gavo Viešvilės miestelis. Yra piliakalnis. Vietovė minima jau XIV a. Miesteliu tapo XVIII a. Prieš 1568 m. pastatyta evangelikų reformatų bažnyčia. Katalikų nuo XVIII a. vidurio, ilgą laiką buvo privati, ir tik 1863 m. įrengta visuomeninė. Veikė vandens malūnas, vėliau jame veikė aliejaus spaudykla, lentpjūvė. Viešvilėje jau matyti vokiško valdymo laikotarpio architektūros pavyzdžiai.

Šalia - Viešvilės rezervatas.

Vilkyškiai - senas miestelis, išsidėstęs ant jo vardu pavadinto kalvagūbrio keterų. Vietovės pavadinimas galbūt primena, kad apylinkių miškuose seniau stūgavo vilkai, nors kalbininkai mini ir kitus jo kilmės variantus. Apylinkėse yra keletas piliakalnių. Senovėje visa Klaipėdos krašto teritorija vadinta Jūteva. Dėl kryžiuočių puldinėjimų XIII a. pabaigoje - XIV a. pradžioje apylinkės virto dykra, apaugo miškais. Apylinkės pradėtos apgyvendinti po Žalgirio mūšio. Čia kirtosi keliai į Ragainę, Batakus ir Klaipėdą. Kryžiuočių ordinui atitekusi pietvakarių Žemaitijos dalyje pradėjo kurtis nuo feodalų pabėgę žemaičiai. Matyt, XVI a. 1 pusėje Vilkyškiai jau buvo nemaža Ragainės parapijos gyvenvietė, vadinta karališkuoju kaimu, kurį istorijos šaltiniai mini nuo 1551 m. 1556 m. atsirado karčema. Įsteigta bažnyčia, vienuolynas, mokykla. 1628 m. įkurtas Vilkyškių dvaras (*Lietuvos TSR urbanistikos paminklai. - T. 11. - V. - 1988. - P. 92-199.*).

XVII-XVIII a. gyvenvietę dažnai alino karai, gaisrai, ligų epidemijos. Labai ji nukentėjo nuo 1624 - 1628 m. ir 1700 - 1710 m. maro, 1678 - 1679 m. Prūsijos - Švedijos karo. Tuo pretekstu Prūsijos valdžia į šį kraštą ėmė keldinti žmones iš vokiškų žemių. Nukentėjo miestelis Napoleono žygio metu.

XVII a. pradžioje apsigyveno škotai, kurie vertėsi prekyba ir amatais. XVIII a. atsikėlė daug kolonistų iš Zalcburgo. Lietuvių gyveno nedaug. XVIII a. pabaigoje Vilkyškiai priklausė Klaipėdos apskrīčiai, jos teismo apygardai ir Šereiklaukio kaimui. XX a. pradžioje nutiestas siaurasis geležinkelis iš Pagėgių į Smalininkus. 1936 m. pradėjo veikti „Pienocentro“ pieninė. Po Antrojo pasaulinio karo į ištuštėjusį miestelį kėlėsi žemaičiai. Tapo ūkio centrine gyvenvietė. Buvo įsteigtas Šilutės pieno kombinato cechai, dabar - Vilkyškių pieninė.

Miestelis savito ir nepakankamai raiškaus radialinio plano. Centre - įdomus Pirmojo pasaulinio karo laikų paminklas, centras, nežūrint visų praradimų, tebeprimena praėjusius laikus. Čia išlikęs dar XVI - XVII a. susiklostęs pagrindinis gatvių tinklas, išlikę dalis senovinių pastatų, dėl ko miestelis laikomas urbanistikos paminklu.

Dabar Vilkyškiai - 25 gyvenvietes jungiančios seniūnijos centras. Miestelyje gyvena apie 900 žmonių, visoje seniūnijoje - maždaug 2200.

1993 m. atsikūrė ir vėl veikia pieninė, viena stambiausių Pagėgių krašto įmonių. Tęsiant tradicijas, nuo 1997 m. joje gaminamas populiarusis „Tilžės“ sūris. Miestelyje yra vidurinė mokykla, dvi bažnyčios (katalikų ir evangelikų), paštas, dvi parduotuvės, vaistinė, autoservisas, ambulatorija, viešbutis su kavine ir baru, sauna, bilijardu, kultūros namai, gaisrinė, biblioteka.

Vilkyškiai - veiksmo vieta Johaneso Bobrovskio romane „Lietuviški fortepijonai“.

J. Bobrovskis gimė 1917 m. Tilžėje, vėliau su šeima persikėlė į Karaliaučiu, kur baigė gimnaziją bei mokėsi groti vargonais. Atostogas būsimasis rašytojas praleisdavo pas senelius Klaipėdos krašte: Vilkyškiuose ir Mociškiuose. Po abitūros egzaminų J. Bobrovskis buvo išsiųstas kariauti į Rytų frontą, kur pateko į sovietų nelaisvę. Iki 1949 m. dirbo kalnakasykloje Doneckbekene. Vėliau grįžo į Vokietiją, į rytų Berlyną, kur iki mirties (1965 m.) dirbo leidyklose „Unijon“ ir „Alterberliner“.

J. Bobrovskis buvo prozininkas ir lyrikas. Jo kūryba šiandien priklauso žymiausiems XX literatūriniam veikalams, kilusiems lenkų-vokiečių-baltarusių-lietuvių šalių keturkampyje. Rašytoją visą gyvenimą inspiravo vaikystėje bei jaunystėje patirti išgyvenimai, susiję su mokslu bei kraštovaizdžiu.

Nuo Vilkyškių nebetoli iki legendinio Rambyno. Padavimas byloja: „*Senovėje Ragainės pilyje gyvenęs milžinas Nemunas; jis turėjęs tris sūnus: Tilžaitį, Vilmantą ir Rambyną. Tėvas išdalijęs jiems savo valdomas žemes. Rambynas gavęs gražų kalną kitoje Nemuno pusėje, ant jo viršūnės pilį pastatęs, pašlaitėje aukurą įruošęs.*“

Padavimuose minimas Rambyno kunigaikštis Skraudopus. Petro Dusburgiečio „*Prūsijos žemės kronikoje*“ rašoma: „... brolis Ditrichas, persikėlęs su savo kariuomene į kitą Nemuno krantą, tuo pat būdu užpuolė Ramijos pilį; nors toje kovoje jo kariai buvo sužeisti ir nukauti, bet tą pačią dieną jis įsiveržė į pilį ir ją sugriovė, dalį žmonių paėmęs į nelaisvę, o kitus išžudęs“.

Rambynas daugiausia žinomas kaip vakarinių lietuvių apeigų vieta. Kryžiuočių kelių aprašymuose minimas Rambyno kalnas, o šalia jo - šventasis miškas. Kalno viršuje buvęs didelis akmuo, ant kurio senovės lietuviai dėdavę aukas dievams. 1811 m. akmuo suskaldytas gironams.

1835 m. ir 1878 m. Nemuno paplauta nuslinko didžioji Rambyno kalno dalis. XIX a. pabaigoje - XX a. pradžioje čia pradėtos rengti dainų šventės, kurių iniciatoriai buvo Martynas Jankus, Vydūnas. Beje, netoliese yra M. Jankaus memorialinis muziejus, o Rambyno ir jo apylinkių apsaugai įkurtas Rambyno regioninis parkas.

Nuo Rambyno matosi Tilžės (Sovetsko kaminai).

Miestas prie Rusnės intako, Gegės upelio - Pagėgiai. Aptiktas IX - XII a. kapinynas rodo, kad tai sena vietovė. Istoriniuose šaltiniuose kaimas minimas 1281 m. Miestas pradėjo kurtis nutiesus Klaipėdos-Tilžės geležinkelį bei plentą, pastačius Pagėgių geležinkelio bei pašto stotis. 1887 m. čia jau gyveno 662 gyventojai. 1902 m. nutiestas „siaurukas“ į Smalininkus. Pagėgiai garsėjo arklių turgais. 1920 m. tapo apskrities centru, o 1923 m. prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, ėmė sparčiai augti. Pagal dailininko A. Brako ir architekto K. Maskvitaičio projektą 1929 - 1930 m. buvo pastatyti gimnazijos rūmai, vėliau pavadinti Kristijono Donelaičio vardu (*Marcinauskas K. Dviračiu po Žemaitiją. - V. - 1990. - P. 141.*).

1950 - 1962 m. Pagėgiai - rajono centras. Dabar - savivaldybė.

Antrojo pasaulinio karo metais..šalia Pagėgių buvo karo belaisvių stovykla po atviru dangumi „Oflager - 53“ Tai 53-asis Buchenvaldo koncentracijos stovyklos filialas, įkurtas 1943 m. Manoma, kad čia žuvo per 10 000 žmonių. Vietos gyventojai liudija, kad belaisvius šaudyti veždavo už 2 km, o sušaudę užpildavo derva ir sudegindavo. Stovykla užėmė 36 ha teritoriją. 1964 m. stovyklos teritorijoje atliekant tyrinėjimus buvo atkasta daugybė žuvusiųjų palaikų. 1977 m. „Oflager - 53“ vietoje buvo pastatytas memorialinis kompleksas.

2005 m. Pagėgiuose, buvusios koncentracijos stovyklos teritorijoje, iškilmingai atidengta memorialinė plokštė karo aukų atminimui.

Šio rašinio autorius su ekskursantais Rambyno kalne.

Astos Karaliūtės nuotr.

(Tęsinsy kitame numeryje)